

Ihor Solar

Instytut Ukrainoznawstwa Akademii Nauk Ukrainy,
Lwów

Partie polityczne Ukrainy Zachodniej w latach 20. i 30. XX w. — historiografia ukraińska, próba klasyfikacji

Autor wyznaczył podstawowe etapy rozwoju historiografii ukraińskiej w procesie poznawania ukraińskich partii politycznych w Drugiej Rzeczypospolitej. Uwzględnił dylematy badawcze, przed jakimi stawali i nadal stają historycy ukraińscy. Wykorzystując osiągnięcia współczesnej politologii, podjął także próbę klasyfikacji omawianych partii politycznych.

Poznanie zachodnioukraińskich partii politycznych okresu międzywojennego w literaturze ukraińskiej ma już istotne osiągnięcia. Umownie można wyodrębnić trzy okresy badań: lata 1923–1939; 1945–1991 i po 1991¹.

Badania w latach 1923–1939

W latach 20. i 30. pojawiły się pierwsze prace naukowe ukraińskich badaczy poświęcone bezpośrednio teorii partii politycznych. Zaliczyć do nich można jedną z prac Wołodymyra Starosolskiego, w której analizuje on rolę i miejsce partii politycznych w systemie konstytucyjnym Czechosłowacji². Autor nie ograniczył się do charakterystyki działalności konkretnych partii, ale starał się wyjaśnić zagadnienia teoretyczne: istotę partii politycznych, ich funkcje w państwie, przyczyny zaistnienia, a także zbadać, czy działalność partii pozytywnie czy negatywnie wpływała na rozwój demokracji.

Badacz uważał, że instytucjonalizacja działalności partyjnej ma swe początki w połowie XIX w. i związana jest przede wszystkim z wprowadzeniem powszechnego prawa wyborczego. Twierdził jednocześnie, że funkcje jakiegokolwiek partii nie ograniczają się tylko do działalności parlamentarnej. Uczony wprowadził wyraźne rozróżnienie pomiędzy „partią polityczną” i „klubem parlamentarnym”. Uważał, że klub parlamentarny to tylko jeden z organów partii, wcale nie najwyższy³.

¹ Autor nie wykacza poza rok 2004 (przyp. red.).

² В. Старосольський, *Партія в Конституції Чехословацької Республіки*, „Науковий збірник Українського університету в Празі” 1923 (Praga), t. 1, s. 3–16.

³ Ibidem, s. 4–6.

W swych teoretycznych rozważaniach Starosolskyj zaznaczał, że partie są ważnym elementem funkcjonowania każdego państwa, jednak prowadzić one mogą także politykę antypaństwową, zmierzającą do zniszczenia istniejącego ustroju politycznego. Partie mogą także szkodzić demokratycznemu rozwojowi społeczeństwa, co jest możliwe szczególnie wtedy, gdy liderzy partyjni kierują się w swej działalności wygórowanymi osobistymi ambicjami i chęcią zysku, stawiając interesy własne przed społecznymi. Ukraiński uczoney twierdził, że w łonie każdej partii tworzy się grupa kierownicza — partyjna oligarchia, która koncentruje w swych rękach pełnię władzy, co daje jej możliwość manipulowania postawą wyborców⁴.

Opierając się na doświadczeniach krajów europejskich, badacz uważał, że partie pełnią raczej pozytywną niż negatywną rolę, natomiast szkodliwe tendencje towarzyszące ich działalności można neutralizować poprzez wprowadzanie precyzyjnego prawodawstwa lub społecznej kontroli. Do podstawowych funkcji partii politycznych zaliczył aktywizację i integrację wielkich grup społecznych, formowanie ideologii i doktryny politycznej, udział w walce o władzę itp. Wychodząc z doświadczeń ukraińskich partii politycznych, działających u schyłku XIX i na początku XX w., jako jeden z pierwszych ukraińskich i zachodnich badaczy wśród funkcji partii politycznych wyodrębnił walkę o niezależność państwową. Podkreślał przy tym, że partie polityczne w różnych krajach mają swe charakterystyczne cechy, wymagające odrębnej analizy teoretycznej.

Rolę partii politycznych w instytucji państwa badał znany ukraiński państwowznawca, Stanisław Dnistrianskyj. Uważał za konieczne rozpatrywanie fenomenu partii politycznych w odniesieniu do czasów nowożytnych, zaś za ich ojczyznę uważał Anglię. Jego zdaniem, partie polityczne pojawiają się *tylko na bazie parlamentarnej albo nowoczesnego konstytucyjnego życia w państwie, ponieważ dopiero wówczas, gdy ludność uzyska prawo bezpośredniego wpływu na organizację władzy w państwie, można spodziewać się, że lud, partycypując w konstytuowaniu tej organizacji, dzielić się będzie na osobne grupy, zgodnie z ideałami, jakie pragnie się osiągnąć i wcielić w państwie*⁵.

Analizując związek „partia – państwo”, S. Dnistrianskyj konstatował, że partie polityczne dążą do wprowadzenia swej polityki w państwie, aby przejąć w nim rządy. Zwracał też uwagę, że partie socjalistyczne mogą być pełnowartościowymi partiami politycznymi jedynie wówczas, gdy nie ograniczają się do walki czysto klasowej z istniejącą władzą, a starają się — politycznymi metodami, w ramach istniejącego porządku — propagować swą ideologię, dążąc do bezpośredniego politycznego wpływu na przyszłość państwa.

S. Dnistrianskyj uważał partie polityczne za ważny składnik współczesnego życia politycznego i wprowadził je do swej analizy ustroju państwowego, uznając za *bardzo ważny czynnik, integrujący rozbieżne interesy polityczne państwa i ludu w ramach odrębnych grup*⁶. Główna funkcja partii — jego zdaniem — to walka o władzę w państwie. Prócz tego partie są ważnym czynnikiem rozwoju demokracji, gwarantem stabilności w relacjach społeczeństwa obywatelskiego z państwem, sprzyjają zaangażowaniu szerokich warstw społecznych do udziału w sprawowaniu władzy.

Matwij Stachiw twierdził, że problematyka socjologicznych aspektów działalności partii politycznych nie została w literaturze ukraińskiej należycie opracowana. Uważał, że Mychajło Drahomanow, Iwan Franko, Mychajło Hruszewskyj, Stepan

⁴ Ibidem, s. 14.

⁵ Zob. С. Дністрянський, *Загальна наука права і політики*, т. 1, Прага 1923.

⁶ Ibidem, s. 36.

Tomaszowski, Wiaczesław Łypynskij (Wacław Lipiński) marginalnie traktowali tę problematykę. Badacz z zalem konstatawał, że przed II wojną światową mnożyły się w ukraińskich periodykach artykuły o „partyjniactwie” pisane nie z zamiarem dokonania naukowej analizy, lecz pod wpływem polskich, włoskich i niemieckich ruchów antydemokratycznych, które dla legitymizacji swych dyktatorskich ugrupowań brutalnie występowały przeciwko tworzeniu partii politycznych w ogóle oraz broniły teorii o całkowitej szkodliwości partii, promując zamiast nich wizję jednego ogólnonarodowego bloku⁷.

M. Stachiw definiował partię polityczną jako *dobrowolny związek, który odnośnie pewnych społeczno-polityczno-państwowych spraw ma wspólne interesy, wspólne przekonania i wspólny cel: wziąć w swe ręce władzę w państwie lub przynajmniej zdobyć wpływ na nią i w ten sposób zrealizować w praktyce swe społeczno-polityczne poglądy oraz zagwarantować realizację swych wspólnych interesów*⁸. Jego zdaniem, partia polityczna jest — zgodnie z klasyfikacją podstawowych grup społecznych — stowarzyszeniem, a nie wspólnotą. Zgodnie z jego koncepcją, stosunek partii politycznej do państwa może być zasadniczo jedynie pozytywny. Partia reprezentująca zniewolony naród, prowadząca walkę przeciwko istniejącemu „obcemu” państwu, może być nazwana antypaństwową. Jednocześnie jednak, prowadząc walkę w celu odtworzenia lub utworzenia własnego państwa narodowego, jest w stosunku do swojego narodu siłą państwowotwórczą.

Partyjne zróżnicowanie społeczeństwa badacz uważał za zjawisko naturalne, za nieodłączny element życia społecznego na każdym etapie jego rozwoju, a kult przywódców i pragnienie upodabniania się do nich — za jedną z ważnych przesłanek pierwotnego procesu powstawania partii.

W społeczeństwie politycznym, w państwie, pojawia się władza, która opiera się na zorganizowanym aparacie przymusu. Dlatego — zdaniem Stachiw — w tym nowym rodzaju społeczeństwa musi nastąpić proces instytucjonalizacji działalności partyjnej, ponieważ jedynie w ten sposób można osiągnąć wpływ na organizację państwa lub po prostu przejąć w nim władzę. Podstawową cechą partii było, według niego, dążenie do zdobycia władzy w państwie lub wywarcie wpływu na nią. Badacz wyróżnił duchowe, ekonomiczne, polityczne i kulturowo-religijne czynniki determinujące powstawanie partii.

M. Stachiw bardzo krytycznie odnosił się do tezy, według której w ustroju demokratycznym silnie rozwijają się partie, a wraz z nimi partykularne partyjne interesy (partyjniactwo), co dla społeczeństwa jest wysoce szkodliwe. Jego zdaniem, partie polityczne są starsze niż porządek demokratyczny, ponieważ istniały *we wszystkich państwach i pod panowaniem wszelkich form władzy — monarchii, oligarchii, dyktatury itd.*⁹. W zależności od przyczyn, jakie determinują powstawanie partii, podzielił je na: religijne (katolickie, protestanckie, prawosławne itp.), klasowe (szlacheckie, konserwatywne, proletariackie, robotnicze itp.), dynastyczne (wspierające jeden ród panujący przeciwko innemu) i światopoglądowe (socjalistyczne, burżuazyjne, faszystowskie, komunistyczne itp.).

Konieczność istnienia partii politycznych Stachiw argumentował doświadczeniami nowożytnej historii, które dowiodły, że:

- nie może istnieć żaden wielki i wolny naród bez swych partii politycznych;
- bez partii politycznych nie może funkcjonować system przedstawicielski;

⁷ Zob. M. Стахів, *Українські політичні партії у соціологічному наświetленні*, Нью-Йорк–Детройт–Скрентон 1954.

⁸ Ibidem, s. 4.

⁹ Ibidem, s. 35.